

Essay

DE BETEKENIS VAN DE WOLF

door: Joop van Hezik

De foto op de voorpagina van dit essay is genomen door Yvette.
Een bijzondere foto omdat de wolf - symbool van de wildernis -
geplaatst is in paarse heidegrond,
symbool van een door mensen gevormd cultuurlandschap.
Wildernis en cultuurland in één foto gevangen.

INHOUD

INLEIDING	1-2
ROODKAPJE SYNDROOM EN WOLVENKNUFFELAARS	
1. BEWONDERING EN AFSCHUW	3-6
2. STAD EN PLATTELAND	7-9
3. GRONDHOUDINGEN	9-10
4. LAUDATO SI (GELOOFT ZIJT GIJ)	11-13
5. HET EINDE VAN DE NATUUR	14-15
6. DE WOLF ALS POLITIEK DIER	16-18
7. ANTROPOCEEN OF ECOCEEN	19-20
8. TOT SLOT: DE EENZAME MENS	21

LITERATUURLIJST

COLOFON

INLEIDING

ROODKAPJE SYNDROOM EN WOLVENKNUFFELAARS

Euwenlang uitgeroemd, is de wolf na ruim 150 jaar weer terug in Nederland. De wolf is volgens de Europese en Nederlandse wet een beschermde en bedreigde diersoort. De Rijksoverheid schrijft op haar site: de wolf mag niet verstoord of gedood worden. Voor individuele probleemwolven is een uitzondering mogelijk. Bijvoorbeeld als de wolf lijdt aan hondsdelheid of agressief is naar mensen. Ook mag je de voortplantingsplaatsen niet beschadigen of vernielen. Op het doden van een wolf staat zelfs een gevangenisstraf tot drie jaar of een boete van maximaal 21.750 euro.

De wolf is een bron van maatschappelijke polarisatie, maar ook – de inzet van dit essay – een bron voor zelfreflectie als mens in haar relatie tot de natuur, een nieuwe grondhouding jegens de natuur van ‘participant’. Bij deze grondhouding van ‘participant’ vormt de natuur een betekenisuniversum waar de mens deel van uit maakt. De mens ontleent aan zijn behoren tot de natuur een betekenis die medebepalend is voor zijn opvatting over de essentie van mens-zijn, zijn zelfbeeld. Deze participatie vereist erkenning van de intrinsieke waarde van de natuur en heeft een belangrijke spirituele dimensie, die van ‘ecologische spiritualiteit’.

Ecologen die de wolf een verrijking van de Nederlandse natuur (biodiversiteit) vinden, stellen denigrerend dat mensen die bang zijn dat de wolf mensen aanvalt lijden aan het

‘Roodkapje syndroom’, het sprookje dat wolven kinderen eten. Tegenstanders - schapenhouders tot aan politici - betitelen deze ecologen even denigrerend als ‘wolvenknuffelaars’ die niet begrijpen dat het voor de wolf hier ‘net de McDonalds is’. Deze polarisatie laait op als op 9 juli 2023 in het kleine plaatsje Wapse in de gemeente Westerveld in de provincie Drenthe voor het eerst in Nederland een wolf een hobbyboer die zijn schapen verdedigt aanvalt. In opdracht van de burgemeester, toepasselijk Jager geheten, wordt de wolf afgeschoten.

Maar heeft de wolf de mens aangevallen of heeft de mens de wolf aangevallen? En heeft de wolf zich enkel verdedigd, zoals ook elke hond zou doen, toen de hobbyboer met een riek en schop in de hand hem bedreigde en hij geen kant meer uit kon? Volgens wolvenonderzoeker Joachim Mergeay (INBO) is een in het nauw gedreven dier altijd gevaarlijk, niet alleen een wolf. En zijn bijtincidenten extreem zeldzaam. In de Europese Unie gaat het in de voorbije twintig jaar om minder dan twintig incidenten. En bijna altijd gaat het om ongevallen met wolven die zijn gevoerd. De waarschuwing van BBB en andere tegenstanders van de wolf dat het een keer moest gebeuren dat de wolf een mens zou aanvallen, is volgens hem ‘zoeken naar een stok om een wolf te slaan’. Een wolf die een mens gericht wil aanvallen, springt hoog tegen die persoon op en bijt in de buurt van de hals of keel en niet in de arm. De wolf probeert

dan zijn slachtoffer uit zijn evenwicht te brengen om te kunnen bijten. Dat de wolf die in Drenthe werd doodgeschoten de schapenhouder niet is aangevlogen, kan er op duiden dat het dier zich probeerde te verweren. Zo duidt de organisatie van wolvendeskundigen Wolven in Nederland, het gedrag van de doodgeschoten wolf in Wapse. Reden voor Faunabescherming en Animal Rights om aangifte te doen van ‘het vermoorden van de wolf’, tegen zowel de burgemeester als de hobbyboer. De polarisatie is compleet.

Natuurfilosoof Martin Drenthen verklaart deze polarisatie uit het feit dat de wolf zowel intense bewondering als intense haat oproept vanuit de klassieke tegenstelling tussen twee stromingen in natuurvisie, de ‘wilde natuur’ versus ‘beheren’: “Aan de ene kant heb je aanhangers van het ecocentrisme, die vinden dat we zo veel mogelijk respect moeten hebben voor de natuur. Daar tegenover staan aanhangers van het antropocentrisme, dat zegt dat we de natuur juist mogen gebruiken en naar onze hand zetten. In ‘Hek’ (2020) probeert hij beide natuurvisiestromingen te verenigen in een ‘natuurinclusieve samenleving’: “Het is gemakkelijk om van de natuur te houden wanneer die schattig en mooi is, maar in onze omgang met lastige of lelijke natuur, of natuur die simpelweg in de weg zit, blijkt dat verre van vanzelfsprekend. Dan is onze eerste impuls nog steeds om de natuur te controleren en te beheersen. Kijk naar de felle discussies rondom de stikstofproblematiek of rond te terugkeer van de wolf in Nederland. Daar wordt duidelijk dat er een enorme kloof gaapt tussen de vrome intenties voor een meer natuurvriendelijke levensstijl, en de keuzes die we maken in de praktijk van alledag, die toch meestal ons eigen belang vooropstellen.” Door Interprovinciaal

Overleg, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschappen NL en het Ministerie van LNV is een Agenda Nederland Natuurinclusief opgesteld. Deze agenda wil een koers naar een natuur inclusieve samenleving uitzetten. De vraag is of in deze werkelijk natuur inclusieve samenleving ook plaats is voor de wolf. Of wij als mens in ons dichtbevolkte land kunnen samenleven met de wolf, en wat dat zegt over ons als mens.

Het feitenonderzoek ‘De wolf terug in Nederland’ (2021) van Wageningen Environmental Research wijst op Noors sociologisch onderzoek naar de beleving van de terugkeer van de wolf in Noorwegen. Dit onderzoek constateert dat het conflict over de wolf geen conflict is tussen mensen en wolven maar een conflict tussen mensen over wolven. Een conflict dat zijn oorsprong heeft in de veranderde relatie tussen stad en platteland, in de frustratie in het platteland geregeerd te worden door een stedelijke elite terwijl het achtergestelde platteland (lees: de schapenhouders) de consequenties draagt. Gevoed door een populistisch wantrouwen in de wetenschap die als een verkapte politieke opinie gezien wordt. Het feitenonderzoek beveelt met het oog dit Noorse onderzoek aan om, naast ecologische en juridische deskundigheid, ook sociologische en filosofische deskundigheid in te zetten.

Dit essay wil een filosofisch perspectief bieden op het gegeven dat de wolf terug is in Nederland. Is er een vreedzame co-existentie tussen wolf en mens mogelijk, zelfs in het dichtbevolkte Nederland? Of hebben we, want symbool van de wildernis, de wolf zelfs nodig voor ons menselijk zelfbeeld en betekenisuniversum? Met uiteindelijk de vraag: Willen we een Antropoceen of Ecoseen?

2. BEWONDERING EN AFSCHUW

Naar aanleiding van de aanval van de wolf op de mens in Wapse twittert Caroline van der Plas van de politieke partij BBB (BoerBurgerBeweging) dat zij Tweede Kamer vragen gaat stellen. Al eerder, in het vragenuurtje van de Tweede Kamer van 28 maart 2023, vraagt zij de minister Adema van LNV naar de gruwelijke slachting van landbouwhuisdieren door wolven. En vraagt zij de minister een indicatie te geven van wanneer de eerste aanval van de wolf op de mens te verwachten valt. Zij wil probleemwolven "beheren of te wel afschieten". De minister geeft aan dat het Kabinet eerst een maatschappelijk dialoog over de wolf wil en advies gevraagd heeft aan de Raad voor de Dierenaangelegenheden, een adviesorgaan van het ministerie van LNV. Van der Plas wil deze dialoog niet afwachten: "Willen we een brede dialoog of mensen beschermen?"

Van der Plas krijgt bijval van Roelof Bisschop van de SGP – die spreekt van 'keer op keer slachtpartijen' en 'bloedbad op bloedbad' - en Hilde Palland van het CDA. En van Thom van Kampen van de VVD, die stelt: "Natuur in Nederland is door mensen gemaakt en moet door mensenhanden beheerd worden." Een tegengeluid wordt gegeven door Tjeerd de Groot van D66 die vraagt naar het aantal aanvallen van schapen door honden. Laura Brommet van GroenLinks stelt dat er jaarlijks 156 duizend schapen gedood worden door mensen, en vraagt zich af waarom de mens schapen wel mag doden en niet de wolf. Frank Wassenberg van de Partij Van De Dieren stelt dat de wolf thuis hoort in de natuur, belangrijk

is voor de biodiversiteit, en dat Duits onderzoek aangetoond heeft dat 99% van het dieet van de wolf bestaat uit natuurlijke prooidieren. Dat problemen ontstaan, zo stelt hij, als we de wolven niet met rust laten in hun territorium en we niet voorkomen dat jonge wolven gaan zwerven.

Het antwoord van minister Adema op de vragen is een christelijk antwoord. Hij is, naar zijn zeggen, geen wetenschapper en Nederland is een druk land. De vraag van GroenLinks beantwoordt hij als lid van de Christen Unie dat het hier twee verschillende zaken betreft en dat "we de dieren hebben gekregen tot ons voedsel". Blijkbaar geldt dat niet voor de wolf. En ook D66 heeft een punt, want aanvallen van wolven op schapen zijn maar een fractie van de aanvallen door honden en vossen. Waarom is dan toch de wolf de "gebeten hond"? Waarom de haat?

De politieke partij BBB wint op 15 maart 2023 met afstand de Provinciale Staten verkiezingen. Een overwinning die te verklaren is uit precies de elementen uit het Noorse onderzoek naar de beleving van de terugkeer van de wolf in Noorwegen: de veranderde relatie tussen stad en platteland, de frustratie in het platteland geregeerd te worden door een stedelijke elite terwijl het achtergestelde platteland de consequenties draagt, en een populistisch wantrouwen in de wetenschap die als een verkapte politieke opinie gezien wordt. Het verklaart de haat van BBB voor de wolf. De provincie Gelderland heeft in het coalitieakkoord van BBB, CDA, VVD, CU en

SGP opgenomen minder wolven te willen en gaat in Brussel lobbyen om de beschermde status van de wolf af te schalen. In de provincie Drenthe is het eerste agendapunt wat op de politieke rol staat een spoeddebat over de wolf. Nieuw lid van Provinciale Staten van de provincie Drenthe Ljanne Mestemaker, eigenaar van een melkkoeienbedrijf, boerderijcamping, schapenhouderij en kinderopvang: "Kijk wat hier speelt. Er is zoveel angst, ook als je in het land komt. Dit is niet een schaap pakken omdat hij honger heeft. Dit is echt een slachtpartij." In de film *Wolvenland* (2023) volgt regisseur Niek Koppen meerdere schapenhouders en liefhebbers van wolven langere tijd zonder een standpunt in te nemen.: "Het is niet een film over wolven en ook niet over schapen, maar meer over ons als Nederlanders." Eén van de schapenhouders die in de film wordt gevolgd is Erika Vissers uit Doldersum in de provincie Drenthe. Vissers vertelt dat ze aan de ene kant bewondering heeft voor de wolf omdat die zo slim is dat die dieren half aanvreet zodat hij na een paar dagen nog te eten heeft. En aan de andere kant afschuw voelt omdat de wolf haar dieren aanvalt. Vissers wil niet polariseren: "We beseffen dat de wolf ons bedrijf pijn kan doen, zowel fysiek als financieel. Maar we willen ook niet dat de wolf wordt weggezet als een moordlustige rotzak. Het is een predator die het recht heeft om hier te zijn volgens de Europese richtlijnen." Een meer genuanceerd standpunt. Ik spreek een hobbyboer vlakbij waar ik woon in de Provincie Noord-Brabant waarvan een schaap is gepakt door een wolf. Hij laat me een schokkende foto zien van een gruwelijk verminkt schaap. Hij vraagt me of ik voor of

tegen de wolf ben, en stelt dat ze voor hem alle wolven mogen afschieten. Ik lees een artikel waarin natuurfotograaf David van den Broek vertelt hoe hij oog in oog heeft gestaan met een wolf: "Hij keek me even aan, maar hij was niet nieuwsgierig of agressief. Hij hield onmiddellijk afstand", vertelt de fotograaf: "De wolf keek recht in mijn cameraleens van op ongeveer 40 meter afstand. Heel indrukwekkend. De wolf stopte 2 seconden om uit te maken wat er op grond zat. Zodra hij mij herkend had als mens keerde hij op een rustige en beheerste manier om. Hij keek nog even om en verdween in het bos. De adrenaline gierde door mijn lijf. Het blijft me ook vooral bij hoe de wolf geen enkel moment heeft overwogen om naar me toe te komen. Geen nieuwsgierigheid of agressie langs zijn kant. De bangmakerij op sociale media voelde voor mij nu heel overbodig. Ik heb me nooit onveilig gevoeld in zijn bijzijn." En ik spreek met Yvette van den Berg, ook natuurfotograaf, die op 28 augustus 2023 in de ochtend opeens oog in oog stond met een wolf op 10 meter afstand als zij een reekalfje in de parse heide op 100 meter afstand wil fotograferen. Ze vertelt: "Ik was geconcentreerd bezig en hoorde opeens gekraak achter me. Ik draaide me om en keek recht in de ogen van een jonge wolf op slechts 10 meter afstand. We kijken elkaar enkele ogenblikken aan en ik richt mijn camera. De geringe afstand voelt wel wat ongemakkelijk. Ik maak me groot en denk 'respecteer mij zoals ik jou respecteer'. Maar de wolf is duidelijk niet onder de indruk. Mensen vroegen later of ik bang was. Toen de wolf wegliep gierde de adrenaline door mijn lijf en bonkte mijn hart. Maar er was

absoluut geen dreiging." Yvette heeft haar eigen onderneming NatureBliss, waarin ze als natuurgids en wandelcoach meer bewustzijn wil creëren omtrent 'Natuurgeluk' voortvloeiend uit de schoonheid van de natuur en de positieve effecten van de natuur op ons welzijn en onze gezondheid. Ze is oprecht dankbaar dat ze de wolf zo dichtbij en in levende lijve heeft mogen ontmoeten. Een ontmoeting die volgens haar geen toeval kan zijn. En ze besluit met: "Uiteindelijk vervolgde de wolf zijn of haar weg en verdween als een stipje op de horizon. Het reekalfje stond er nog toen ik me weer omdraaide. Een ochtend vol Natuurgeluk!" Ze is het me eens dat ze een moment van ecologische spiritualiteit ervaren heeft.

De foto op de voorpagina van dit essay is genomen door Yvette. Een bijzondere foto omdat de wolf - symbool van de wildernis - geplaatst is in paarse heidegrond - symbool van een door mensen gevormd cultuurlandschap. Wildernis en cultuurland in één foto gevangen.

**En Yvette stuurt me een foto
waarin ze als mens de wolf
recht in de ogen kijkt.
Wow.**

2. STAD EN PLATTELAND

Minister voor Natuur en Stikstof Christianne van der Wal vraagt op 22 november 2022 de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) van het ministerie van LNV een brede maatschappelijke dialoog te organiseren over de positie van de wolf in Nederland. Maar het ministerie van LNV heeft al in 2020 onafhankelijk onderzoek naar 'maatschappelijk draagvlak voor de hervestiging van de wolf in Nederland' laten doen (Motivation, maart 2020). Hieruit bleek dat 53% van de Nederlanders de wolf graag ziet terugkeren en 23% niet. En 77% van de Nederlanders zouden een ontmoeting met een wolf een bijzondere ervaring vinden. Het onderzoek maakt een onderscheid tussen een mutualistische waardeoriëntatie die de wolf ziet als een verrijking van de natuur en haar ecologisch evenwicht. Tegenover deze mutualistische waardeoriëntatie staat een dominantie waardeoriëntatie die zegt dat dieren er zijn er zijn om door de mens gebruikt te worden, dat er in Nederland te weinig ruimte is voor de wolf en dat de wolf schade aan het vee veroorzaakt. Doordat de wolf geen natuurlijke vijanden kent in Nederland zouden er ook teveel wolven komen. De vraag is of op dit moment door alle negatieve berichtgeving en polarisatie over de wolf de dominantie waardeoriëntatie niet meer de overhand heeft gekregen.

De Raad voor de Dierenaangelegenheden stelt in het Jaarverslag 2019 dat de Nederlandse houding ten opzichte van dieren verschoven van 'heerser', via 'rentmeester' naar 'partner': "Ons Staat van het Dier-rapport verscheen eind september 2019. Het rapport is een

bundeling van resultaten van een grote publieksenquête, beschouwingen van RDA-teams over verschillende diergroepen en essays van individuele RDA-leden over schurende kwesties. De hoofdboodschap is dat de Nederlandse samenleving verandert en daarmee ook de houding van Nederlanders ten opzichte van dieren. Nederlanders hebben nu meer respect voor dieren dan 25 jaar geleden en inbreuken op dierenwelzijn worden steeds minder geaccepteerd. We lijken te verschuiven van heersers, via rentmeesters, richting partners. Wij bedoelen partner in de zin van een wezen met recht op een waardig bestaan en erkenning van zijn eigenheid en rol in het ecosysteem."

De Raad voor de Dierenaangelegenheden heeft een startnotitie 'De wolf in Nederland' opgesteld met als onderwerp 'Samenleven met de wolf in Nederland', met daarin een aantal startvragen als 'Hoe kunnen we langdurig samenleven met de wolf in Nederland?', en 'Hoe kan het maatschappelijk debat over samenleven met de wolf (verder) worden gevoerd?' Maar interessanter zijn andere mogelijke categorieën startvragen die de Raad voor de Dierenaangelegenheden noemt, maar die zij niet stelt: 'Hoe kijkt men naar de wolf in Nederland? (mentale disposities en symboliek; betekenis en waarde van de wolf voor ons; de rol van het sublieme /schoonheid; de terugkeer van de wolf als symbool voor wat groters', 'Gevolgen van de komst van de wolf (repercussies komst van de wolf op gebied van welzijn, ruimtelijke vragen, esthetisch, respect en 'rewilding'. Dit essay gaat over de terugkeer van de wolf als symbool voor wat groters.

De startnotitie verwijst naar een studie van Alterra in 2021 'De komst van de wolf (Canis Lupus) in Nederland. Een 'fact finding study' over de mogelijke en onvoorspelbare komst van de wolf op basis van een enquête. Op de vraag of wolven in hun natuurlijk gedrag niet moeten worden belemmerd, ook niet als dat gaat om jagen en zich met schapen voeden, antwoorde 30% (helemaal) mee eens, 32% (helemaal) mee oneens en 38% niet eens maar ook niet oneens. De enquête toont dat er een relatie is tussen acceptatie van de wolf en de mate van verstedelijking. Naarmate de verstedelijking afneemt kan de wolf op minder sympathie rekenen.

Dit constateert ook het artikel 'De Nederlander wil het liefst kleinschalig cultuurlandschap' (NRC, 4 april 2023) van voormalig hoogleraar Beleving en waardering natuur en landschap Rijksuniversiteit Groningen Agnes van den Berg en socioloog Arjen Buijs van de Universiteit Wageningen. Zij maken een onderscheid tussen lager opgeleiden, ouderen woonachtig op het platteland en mensen met een rechtse politieke voorkeur die een meer antropocentrische houding als heerser hebben met een voorkeur voor een verzorgd arcadisch landschap. En hoger opgeleiden en mensen uit de stad die een meer ecocentrische houding als partner met een voorkeur voor een wildernislandschap met ruige natuur. Van den Berg verklaart deze antropocentrische en ecocentrische houdingen uit een gevoelde kwetsbaarheid en behoefte aan controle bij de eerste groep en idealisering van de natuur bij de tweede groep naarmate mensen meer vervreemden van de natuur. Volgens Buijs

zoekt de stedeling in de natuur een contrast met de strak geregeerde, stenige stad. En dat is ruige natuur, met weinig menselijke invloed. Niet voor niets was de BoerBurgerBeweging zo populair in het platteland bij de Provinciale Staten verkiezingen op 15 maart 2023.

Volgens de Raad voor de Dierenaangelegenheden in het Jaarverslag 2019 is de houding van Nederlanders ten opzichte van dieren verschoven van 'heerser', via 'rentmeester' naar 'partner': "We lijken te verschuiven van heersers, via rentmeesters, richting partners. Wij bedoelen partner in de zin van een wezen met recht op een waardig bestaan en erkenning van zijn eigenheid en rol in het ecosysteem." Maar is er nog een andere, meer verregaande grondhouding mogelijk?

3. GRONDHOUDINGEN

Heerser' (despoot), 'Rentmeester' (een soort verlicht heerser) en 'Partner' zijn drie van de vijf grondhoudingen ten opzichte van de natuur die we volgens filosoof Wim Zweers als mens in kunnen nemen (Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van ons wereldbeeld, 1995) naast 'Participant' en 'Unio Mystica':

- De 'heerser' ('despoot') onderwerpt de natuur en vormt deze om tot zijn voordeel. Deze grondhouding is terug te vinden in het nog altijd springlevende technologisch optimisme, dat een onbepert vertrouwen in de mogelijkheden van de technologie paart aan de overtuiging dat er geen grenzen aan de groei zijn. Dit optimisme beheerst nog steeds het standaardmodel van economisch-technische ontwikkeling, materiële groei en vooruitgang. Zweers spreekt in dit verband van de 'mateloosheid' van onze cultuur.
- Ook de 'verlicht heerser' heerst over de natuur, maar met besef van de afhankelijkheid van de natuur, de eindigheid van haar hulpbronnen en de beperkte draagkracht van ecosystemen. Ook is er het besef van de beperktheid van de technologie. Het blijft hier echter een instrumentele benadering gericht op het behalen van meer nut en voordeel uit de natuur, wat aangeduid wordt als 'shallow ecology'. Centraal staat het welbegrepen eigenbelang van de mensheid, met inbegrip van toekomstige generaties.
- Bij de 'rentmeester' die in opdracht bestuurd en beheerd wordt naar de mening van Zweers een belangrijke grens overschreden. Er is weliswaar

nog steeds sprake van een sterke instrumentele gerichtheid, maar er is daarnaast ook aandacht voor de waarde van de natuur in zichzelf. Deze aandacht is echter conservatief en statisch van karakter. De mens moet beheren en behouden; ingrijpend wijzigen is voorbehouden aan God (de christelijke variant) of via de evolutie van de natuur (de wereldlijke variant).

- De 'partner' verbindt het dynamische aspect van de 'verlicht heerser' met het idee van de natuur als eigenstandige waarde van de 'rentmeester'. Mens en natuur zijn partners, opgenomen in een dynamisch proces van wederzijdse ontplooiing en interactie. Centrale elementen in dit partnerschap model zijn gelijkwaardigheid en doelgerichtheid.
- Bij de 'participant' vormt de natuur een betekenisuniversum waar de mens deel van uit maakt. De mens ontleent aan zijn behoren tot de natuur een betekenis die medebepalend is voor zijn opvatting over de essentie van mens-zijn, zijn zelfbeeld. Deze participatie vereist erkenning van de intrinsieke waarde van de natuur. Het participatiemodel heeft een belangrijke spirituele dimensie, die van 'ecologische spiritualiteit'. Deze grondhouding heeft volgens Zweers veel te maken met de 'deep ecology' stroming, zonder daar evenwel mee samen te vallen.
- De 'Unio Mystica' voert deze spiritualiteit verder in een religieuze ervaring van een transcendente verbondenheid en 'eenheid met de natuur'. De wolf als symbool van de wildernis refereert aan de grondhouding van participant, want

heeft alles te maken met een betekenisuniversum waar de mens deel van uitmaakt en zijn zelfbeeld ontleent.

Dit onderscheid in grondhoudingen van Zweers maakt het vragenuurtje van Tweede Kamer op 28 maart 2023 over de wolf zo interessant, want we vinden hierin verschillende grondhoudingen. Met name de opmerking van VVD'er Thom van Kampen, die stelt "De natuur in Nederland is door mensen gemaakt en moet door mensenhanden beheerd worden." De wolf staat voor velen symbool voor de wildernis en wat de VVD hiermee eigenlijk stelt is dat we de wilde natuur hebben gedomesticeerd vanuit een grondhouding van 'heerser' en dat daarin geen plaats is voor de wildernis. Barry Holstun Lopez ('Of wolves and men', 1978) beschrijft hoe de wolf als symbool van de wildernis tot zondebok gemaakt wordt wanneer de Westerse mens de wildernis wil bedwingen. Met als gevolg massale eeuwenlange uitroeiing van de wolf in Europa en Noord-Amerika.

Belangrijke exponent van de waarde van de wildernis vinden we in de filosofisch-literaire stroming van het 'transcendentalisme' in Noord-Amerika in Henry David Thoreau's 'Walden or Life in the Woods' (1859). Één van de vroegste protesten tegen de vernietiging en ontlustering van de wilde natuur door de oprukkende industrieel-kapitalistische maatschappij met haar alles doordringende commerciële karakter. In 'Walden' is de nog ongerepte wildernis voor Thoreau 'levende poëzie', een de menselijke grenzen overstijgende kracht die een bron van verfrissing is voor de menselijke geest. Hij stelt

dan ook dat we 'het versterkend middel van de wildernis nodig hebben' en 'in wildheid het behoud van de wereld ligt': "Wij hebben het versterkende middel van de wildernis nodig. Nodig om soms door moerassen te waden waar de roerdomp en het waterhoen zich schuilhouden; om het doffe rollen van de snip te horen, de fluisterende zegge te ruiken waar slechts een nog schuwer en eenzamer vogel zijn nest bouwt, en waar de wezel met zijn buik laag over de grond sluipt. Tezelfdertijd dat het ons voornemen is alle dingen ijverig te leren en na te vorsen, verlangen wij dat alle dingen mysterieus blijven; dat land en zee oneindig wild zijn, niet door ons onderzocht en niet door ons gemeten, omdat ze onmeetbaar zijn. Nooit hebben we genoeg natuur." En wat wij nodig hebben is m.i. ook soms het huilen van de wolf te horen.

Maar niet vreemd dat een liberale kapitalistische partij als de VVD niets met de wolf heeft. Het kapitalisme wil dat het geld heerst, en daarvoor de natuur onderworpen wordt. De politieke partijen die in het vragenuurtje een tegengelijk geven (D66, GroenLinks en Partij Voor de Dieren) lijken meer geneigd een grondhouding van 'partner' in te willen nemen. Maar geen van hen refereert aan een grondhouding van 'participant' of 'Unio Mystica'.

4. LAUDATO SI (GELOOFT ZIJT GIJ)

“God, wat ben ik jaloers op jouw ontmoeting met de wolf”, zeg ik tegen Yvette van den Berg. Christelijke partijen profileren zich graag als rentmeester. In 2015 schreef paus Franciscus een encycliek over hoe christenen, maar eigenlijk alle mensen, met de aarde om zouden moeten gaan. Hij noemde het boek naar de eerste twee woorden van het beroemde Zonnelied van Franciscus van Assisi: ‘Laudato Si’ (‘Geloofd Zijt Gij’, 2015). Volgens pastor Wies Beckers zijn we tegelijkertijd Franciscus én de wolf, en kunnen we best goed in gesprek gaan. “Het verhaal gaat dat Franciscus van Assisi met de dieren kon praten. Op een dag gaat hij naar Gubbio. De inwoners zijn erg bang want er zwerft een boze wolf rond. Franciscus trekt ongewapend het woud in. Bij hun ontmoeting laat de wolf grommend zijn tanden zien. Franciscus spreekt hem toe: ‘Broeder wolf, ik begrijp dat je dieren en mensen aanvalt omdat je honger hebt. Laten we een afspraak maken. Als de mensen jou te eten geven, belooft je dan dat je hen niet meer zal aanvallen?’ De wolf geeft Franciscus een poot als teken van akkoord. En zo werd de wolf langzaam een vriend voor de mensen en hun kinderen.” (pastor Wies Beckers, 25 september 2020).

Op 3 september 2023 organiseren de samenwerkende kerken van de gemeente Oisterwijk en het nieuwe Van Gogh Nationaal Park in de provincie Noord-Brabant een bijeenkomst onder de titel ‘leve de natuur’. Bisschop Gerard de Korte van bisdom 's Hertogenbosch geeft een fundamentele bezinning over de zorg voor de natuur in het licht van de klimaatcrisis, verwijzend naar de

Encycliek ‘Laudato Si’. Laudato Si biedt, zo stelt bisschop De Korte, een moreel kompas met als centraal begrip ‘integrale ecologie’. Dit kompas staat in het teken van het christelijke holisme, het denken in termen van de heiligheid van de schepping waarin alle elementen van de schepping broeder en zusters zijn: “Geloofd zijt gij broeder zon, zuster maan, broeder vuur, zuster water.” Dus niet alleen mensen, alle mannen en vrouwen, zijn broeders en zusters van elkaar, maar alle onderdelen van de schepping. Vandaar de integrale benadering.

Bisschop De Korte verwijst naar het begrip ‘Rentmeester’ dat in christendemocratische kringen wordt gehanteerd, maar hij ziet meer in het begrip ‘hovenier’. De aarde als een ‘hof’, en wij zijn er als mens toe geroepen als hovenier deze aarde deze te bewerken, behoeden en bewaren. Met Laudato Si spreekt paus Franciscus volgens bisschop De Korte daarbij niet enkel de katholieken aan, maar ook andersgelovigen en ‘alle mensen van goede wil’: “Omdat – en dat is de diepe opvatting van paus Franciscus – we kunnen oplossingen voor de problemen van klimaatverandering en bescherming van de aarde als ons gemeenschappelijk huis alleen realiseren als we alle spirituele krachten wereldwijd bundelen en laten samenwerken voor het behoud van Moeder Aarde.”

Daarvoor is volgens bisschop De Korte anders denken en anders handelen, een wisseling van paradigma over een andere omgang met de aarde nodig, waarin we de natuur niet langer onderwerpen maar met haar samenwerken. Daarbij moeten we, zo stelt hij, niet vergeten

dat Genesis 1 in de Bijbel geschreven is in een tijd van een agrarische samenleving waarin de natuur als zeer bedreigend ervaren werd. En in de scheppingsopdracht beheren van de aarde daardoor gezien werd als beheersen. Hij wijst als weerstand tegen deze paradigmawisseling op het antropocentrisme dat binnen de westerse traditie sterk aanwezig is in onze cultuur, ook mede door het Christendom, naast de Griekse filosofie en het Romeinse recht, en de Verlichting. Paus Franciscus noemt dit, aldus bisschop de Korte, in Laudato Si de ‘antropocentrische versmalling sinds de Verlichting’ waarin sprake is van een technocratisch eendimensionaal paradigma gericht op het belang van de mens. Om dit paradigma te doorbreken moeten we ons verwonderen over de werkelijkheid, het besef dat deze wereld niet vanzelfsprekend is. Met eerbied, het begin van religiositeit in brede zin, dat kan leiden tot respect. En hij besluit met: “Als alle spirituele krachten worden gebundeld zijn we tot veel in staat.”

Deze antropocentrische versmalling sinds de Verlichting wordt door Nederlands Nobelprijswinnaar atmosferisch chemicus Paul Crutzen in 2000 aangeduid als het Antropoceen, waarmee hij wil aangeven dat met de totale beheersing van de natuur door een arrogante mensheid sinds de industriële revolutie we in een nieuw geologisch tijdvak zijn gekomen met een nieuwe 6e massaextinctie in de evolutie.

Maar volgens Belgisch filosoof Maarten Boudry (‘Waarom ons klimaat niet naar de knoppen gaat (als we het hoofd koel houden)’, 2022) –

is dit Antropoceen juist wat we moeten willen. Volgens Boudry is de gedachte dat we ooit in harmonie met de natuur geleefd hebben een hardnekkige mythe. En meer economische groei is juist de oplossing. Het Antropoceen behoeft in de ogen van Boudry dan ook geen verschrikking te zijn, integendeel: “Voor het eerst in de geschiedenis van onze planeet loopt er een diersoort rond die intelligent en vooruitziend genoegd is om zich het lot van andere soorten aan te trekken, om hele ecosystemen te beschermen en in te richten” (...) “Als we het verkeerd aanpakken helpen we ons klimaat naar de knoppen en veroorzaken we een zesde massaextinctie, na de vijf eerdere uitstervingsgolven die onze planeet kende. (...) Houden we echter het hoofd koel en grijpen we doortastend in, dan kunnen we binnen een halve eeuw opgelucht ademhalen: ‘Oef, liep dat even goed af?’ Boudry verwijst naar de encycliek Laudato Si van paus Franciscus, die stelt: “Het misbruik van de schepping begint wanneer we niet langer een hogere instantie dan onszelf erkennen, wanneer we alleen onszelf zien.” Maar volgens Boudry kan de paus er niet verder naast zetten en begint de oplossing voor het klimaatprobleem bij het besef dat er geen hogere instantie boven onszelf bestaat. Boudry verklaart de mensheid tot god: “God is dood, maar voor het eerst in de geschiedenis van onze planeet heeft een diersoort eigenschappen verworven die van oudsher aan de goden toegeschreven werden.” En eindigt zijn boek met: “Wel dan, noblesse oblige. Laten we er een mooi Antropoceen van maken. Niet hoogmoed is het echte probleem, maar valse bescheidenheid. Als wij de planeet

niet redden zal niemand het doen.” Door het Belgische dagblad De Standaard aangeduid als ‘verfrissend ecomodernisme’.

Zou er voor de wolf plaats zijn in het Antropoceen? Ik denk het niet. Maar is er in het christelijke holisme, het denken in termen van de heiligheid van de schepping waarin alle elementen van de schepping broeder en zusters zijn in *laudate Si*, wel plaats voor de wolf? Zou de wolf ook een broeder kunnen zijn, zoals Pastor Wies Beckers stelt. En als eerbied het begin is van alle religiositeit, zou die eerbied dan ook gelden voor de wolf, als exponent van de wildernis, die tegelijkertijd afschuw en bewondering oproept. Kan het Van Gogh Nationaal Park, dat zich in haar masterplan profileert als landschap van de toekomst, als landschap van allure, ook de component ‘wildernis’ in zich dragen? Want de wolf is ook gesignaleerd in de provincie Noord-Brabant. Of is het een park als alle andere tussen vijf grote steden zonder betekenisuniversum? Ik vraag of de wolf als nieuwe en hoogste predator welkom zou zijn in het Van Gogh Nationaal Park, want bewezen goed voor de biodiversiteit en daarmee de klimaatcrisis. Ik krijg er op 3 september 2023 geen antwoord op. Wel lees ik dat ruim 37% van de Brabanders vindt dat de wolf niet thuishoort in Nederland. Dat stelt het ANP op basis van een landelijke enquête in samenwerking met Kieskompas. De ondervraagde Brabanders reageren op de stelling ‘De wolf hoort wat mij betreft thuis in Nederland met 40,2% mee eens, 22,6% geen mening en ‘niet mee eens 33%. Anderhalf jaar geleden was dat nog: 45,2% mee eens. 22,2

procent geen mening en 32,5% niet mee eens. Landelijk vindt 1/3 van de ondervraagden dat de wolf niet in Nederland thuishoort. Anderhalf jaar geleden was dit nog een 1/4 van de ondervraagden. Het deel van de mensen dat wél vindt dat de wolf er wel bij hoort, is landelijk gedaald van 46% naar zo’n 41%. Drenthe is de enige provincie waar een meerderheid van de ondervraagden tegen de wolf is (ruim 54%).

5. HET EINDE VAN DE NATUUR

“Sinds ik me met de wolf bezighoudt, ben ik nooit iemand tegengekomen zonder mening over de wolf. Het wolvendossier geeft een heel scherp inzicht in hoe mensen naar de natuur kijken en is daarmee meer een sociaal-cultureel dossier dan een natuurdossier.”, schrijft Glenn Lelieveld in de bundeling van essays over ‘Rewilding in Nederland – tussen hoop en vrees, pragmatisme en idealisme’ (2022). Deze bundeling van essays over ‘Rewilding in Nederland’ wil niet conservatief zijn – schadebeperking bij wat de mens heeft aangericht in de natuur – maar progressief, door ‘rewilding’. Door de boodschap dat er voor ‘eco-anxiety’ (de angst dat het slecht gaat met onze natuur uiteindelijk leidend tot een catastrofe) een geneesmiddel bestaat en ‘het einde van de natuur’ niet nabij is.

Ook natuurfilosoof Martin Drenthen verwijst in ‘Hek’ naar dit ‘einde van de natuur’, zoals beschreven door Bill Mackibben (1989), wat ook mij sterk beïnvloed heeft: “Al in 1989 schreef de Amerikaanse activist en auteur Bill McKibben het invloedrijke boek ‘The End Of Nature’, waarin hij beweerde dat natuur als een van de mens onafhankelijk domein niet langer bestaat, Voor McKibben stond ‘het einde van de natuur’ gelijk aan het einde van de ongerepte wildernis. Kennelijk is natuur alleen ‘echt’ als ze niet door de mens is beïnvloed. Maar dit wildernisdenken, dat tegenwoordig nog veel van ons denken bepaalt, is zelf uiterst problematisch. Het veronderstelt namelijk dat er een radicale scheiding bestaat tussen ‘echte natuur’ en het ‘mensenland’.” Maar waar Drenthen aan voorbij gaat is de

boodschap van McKibben in ‘The End of Nature’ (1989) dat “Binnenkort zal Thoreau niet meer worden begrepen. En als het zover is, zal het einde van de natuur – een einde dat begon doordat wij de atmosfeer hebben veranderd, en werd voortgezet door de reacties van de ‘planeetbeheerders’ en ‘genemanipuleerders’ op onze precaire situatie – definitief zijn geworden.” McKibben verwijst hier naar ‘Walden, or life in the Woods’ (1859) van Henry David Thoreau, waarin hij stelt dat we de wildernis nodig hebben als ‘versterkend middel’ voor de menselijke geest.

In ‘The End of Nature’ wil McKibben een ecocentrische positie innemen, ontleend aan de ‘deep ecology’ beweging als een essentiële volgende stap in de ontwikkeling van de idee dat de natuur ter wille van zichzelf belangrijk is. De diepe ecologie verwerpt de ‘shallow ecology’, die het antropocentrische wereldbeeld van de industriële samenleving onderschrijft en de wereld alleen wil hervormen om de mensheid tot een betere ‘planeetbeheerder’ op te voeden. De oppervlakkige ecologie gaat uit van de noodzaak tot het scheppen van een evenwicht tussen enerzijds voortgezette economische groei en anderzijds het beschermen van het natuurlijk erfgoed voor toekomstige generaties. De oppervlakkige ecologie richt zich uiteindelijk op het menselijk geluk en is daarmee antropocentrisch. Voor de diepe ecologie liggen, aldus McKibben, de problemen echter op een fundamentele vlak, zolang het denkbeeld dat de aarde een door de mens te exploiteren hulpbron is niet wordt overwonnen. Met het oog hierop gaat de

diepe ecologie uit van de principiële gelijkheid en intrinsieke waarde van alle levensvormen; de, in de woorden van McKibben, zelfs voor de meeste milieuvorvechters 'verbijsterend vreemde biocentrische zienswijze waarin de mens slechts één van de vele soorten op aarde is'.

Volgens McKibben heeft de mens met het veranderen van het klimaat voor het eerst in haar geschiedenis iedere plaats op aarde een kunstmatig stempel opgedrukt en daarmee 'het einde van de natuur' teweeggebracht in een postnatuurlijke wereld. Dit betekent niet het ophouden van de natuurlijke processen, maar wel het einde van 'de idee van de natuur, de afzonderlijke wildernis, een wereld die los staat van die waaraan de mens zich heeft aangepast en waarin hij geboren wordt en sterft'. Door invloed uit te oefenen op alles wat zich op aarde afspeelt hebben we haar gedomesticeerd. McKibben kritiseert Thoreau in dat hij behoort tot de oppervlakkige ecologie met haar antropocentrische karakter, omdat hij de menselijke zingeving centraal stelt. Maar ook McKibben betreurt het einde van de natuur vanuit de diepgewortelde menselijke behoefte aan maagdelijke ongerepte oorden en deel uit te maken van iets dat machtiger is dan wijzelf: "We hebben de natuur beroofd van haar zelfstandigheid en dat is voor haar karakter fataal. De onafhankelijkheid van de natuur is haar karakter en zodra dat wegvalt blijft er niets anders over dan wijzelf."

Slechts op één plek gaat Drenthen in op deze spirituele betekenis van de wildernis voor de

mens en de wolf als symbool daarvan. Hij verwijst naar 'de betekenis van ongemakkelijke natuur' bij de filosofen Tokarski en Deliège, waarin de wilde natuur een vereiste is om de natuur als zinvol te ervaren. Waarbij we alleen betekenis kunnen ervaren als we ons verbinden met een realiteit die buiten onszelf ligt, en zich niet volledig laat toe-eigenen: "De analyse van Tokarski en Deliège verklaart zowel het gevoel van onbehagen met de aanwezigheid van weerbarstige dieren als de wolf in menselijke landschappen, als het gevoel van verwondering en fascinatie dat deze dieren oproepen." Met als slotconclusie in zijn 'transitie naar een natuurinclusieve samenleving': "Tegelijkertijd valt er iets te winnen: onze wereld kan groter en bevredigender worden, wetende dat we in een landschap leven dat groter is dan wij, dat wij niet de enigen zijn die het land gebruiken, kennen en begrijpen."

Het wildernisdenken is niet problematisch omdat het een radicale scheiding veronderstelt tussen 'echte natuur' en 'mensenland', zoals Drenthen stelt. Maar is problematisch omdat het verwijst naar een andere grondhouding van de mens jegens de natuur. Een grondhouding van 'participant', waarin de wolf ons als mens betekenis geeft. Het idee van Drenthen om een boerenethiek te introduceren als derde stem naast wildernisdenken en natuurbeheerethiek is een romantische illusie, gelet op de kapitalistische praktijk van slachterijen en de agro-industrie waarin boeren enkel zetbazen zijn geworden in één van de grootste exporterende landen van dierlijk vlees van de wereld.

6. DE WOLF ALS POLITIEK DIER

Volgens Drenthen is de wolf het politieke dier bij uitstek, omdat de wolf ons confronteert met de vraag in hoeverre we werkelijk bereid zijn plaats te maken voor andere organismen. En dat klopt. De wolf verdeelt ook de politiek in hun verkiezingsprogramma's voor de landelijke verkiezingen van 2023.

De positie van de BoerBurgerBeweging BBB als vertegenwoordiger van het platteland is niet verassend. Haar verkiezingsprogramma stelt "dat een aantal beschermde soorten, waarvan bekend is dat ze ook maatschappelijke problemen veroorzaken, zoals de zwarte rat, de wolf en de bever in aantal beheerd moeten worden". En ook voor de nieuwe politieke partij Nieuw Sociaal Contract geldt dit Nieuw Sociaal Contract niet voor de wolf: "Na 150 jaar is de wolf terug in Nederland. Ruimte is echter schaars. Waar wolven een bedreiging vormen voor mens en dier, moet het worden toegestaan om ze te verjagen en de populatie actief te beheren." Wat betreft de christelijke partijen stelt het CDA onder het kopje 'voor een duurzame leefomgeving' dat dat er voor de wolf geen plek is in Nederland: "Voor de wolf is geen plek in Nederland. De Europese beschermde status van de wolf moet omlaag, zodat de populatie in Nederland kan worden beheerd en verdreven." Ook de SGP is duidelijk antiwolf: "De wolf rukt op in dichtbevolkt Nederland. Het aantal schapen dat in relatief korte tijd is doodgebeten stijgt nog steeds, en hoe meer wolven er komen, des hoger het risico op nog meer slachtoffers. Er moet dan ook een streng beheerregime komen met, als de toestand gevaarlijk wordt, de mogelijkheid om ze af te

schieten." Tot zover de encycliek Laudato Si bij de Nederlandse christelijke politieke partijen.

Meest interessant bij de christelijke partijen is het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie dat naar een 'nieuw rentmeesterschap' wil met daarin 'eerherstel voor de natuur': "Niemand kan leven in een wereld zonder water, groen en natuur. De natuur toont een enorme variëteit in kleur, vorm, aard en ontwerp en laat daarmee iets van de heerlijkheid en creativiteit van de Schepper zien. Een reden voor fascinatie, blijvende verwondering en respect. Natuur is noodzakelijk en belangrijk voor ons welbevinden. Natuur heeft intrinsieke waarde als onderdeel van Gods schepping." Maar voor de wolf moet beheer mogelijk zijn: "De wolf is na lange tijd weer terug in Nederland. We zijn niet meer gewend aan leven met de wolf. Er moet duidelijke informatie komen en tegelijk moet beheer mogelijk zijn, vooral op plaatsen waar andere functies worden verstoord (zoals begrazing van de heide door schapen)." Dat de wolf – de wilde natuur - juist een reden is voor fascinatie, blijvende bewondering en respect ontgaat blijkbaar de ChristenUnie. Beheren (afschieten) moet blijkbaar mogelijk blijven.

Volt daarentegen wil de wolf een veilige plek in Nederland geven. Onder het kopje 'landbouw en natuur' stelt zij: "De wolf heeft zijn plek in Nederland teruggevonden. Om een veilige situatie te creëren voor de wolf en de mens leren we van landen als Duitsland, die al langer ervaring hebben met de terugkeer van de wolf. We helpen boeren met vee om de wolf op een veilige manier te weren. Daarbij zetten

we in op natuurlijke oplossingen zoals de inzet van honden en ezels. Daarnaast blijven we hekken vergoeden via de provincie om dieren te beschermen. We verenigen natuurgebieden over grenzen heen zodat er voldoende ruimte komt voor de wolf. "Ook de Partij Voor De Dieren pleit voor behoud van de beschermde status van de wolf als inheemse soort: "De wolf is terug in Nederland. 150 jaar nadat de wolf door bejaging uitgeroeid was in Nederland, is het Nederlandse ecosysteem nu zo ontwikkeld dat de wolf zich hier weer thuis voelt. Dat is geweldig nieuws, want met hulp van de wolf kan het Nederlandse ecosysteem zich op een meer natuurlijke wijze ontwikkelen."

De wolf is in het verkiezingsprogramma van GroenLinks/PVDA welkom in heel Nederland: "We handhaven de beschermde status van de wolf en helpen dierenhouders daar waar nodig met het nemen van preventieve maatregelen om eventuele schade door wolven te voorkomen." Ook het verkiezingsprogramma van D66 noemt de wolf niet expliciet. Wel staat er: "Dieren met uitsterven bedreigd, keren na bescherming snel terug en brengen de biodiversiteit weer natuurlijk in balans." Opvallend is dat D66, naar Spaans model, de natuur een stem wil geven door rechten van de natuur te erkennen en natuurgebieden een rechtspersoonlijkheid te geven. Ook wil D66 de juridische status van dieren versterken, door deze wettelijk te erkennen als wezens met bewustzijn en gevoel. En een ombudsman voor natuur en dieren te introduceren, die de bevoegdheid heeft omgevraagd en ongevraagd te onderzoeken of de overheid en andere instellingen zich houden aan wet- en regelgeving rondom het in stand houden en verbeteren van natuur en dierenwelzijn. Ik vraag me af of D66 ook de wolf, de wildernis, een stem wil geven. Of dat dat kan door een menselijke ombudsman? Of dat niet haaks staat op het

idee van de onafhankelijke wildernis? Helaas biedt daarop het D66 verkiezingsprogramma geen antwoord.

Ook Europees staat de beschermde status van de wolf met het oog op de verkiezingen ter discussie. Op 24 november 2022 neemt het Europese Parlement een resolutie aan om de beschermingsstatus van de wolf af te schalen van 'zeer beschermd' naar 'beschermd'. Maar de Europese Commissie reageert terughoudend. Dat verandert in aanloop naar de Europese verkiezingen. Op 4 september 2023 laat voorzitter van de Europese Commissie Ursula von der Leyen uit de christendemocratische politieke EVP-familie weten dat "de concentratie van wolvenroedels in sommige Europese regio's een reëel gevaar geworden is voor vee en mogelijk ook voor de mens". En zij dringt er bij lokale en nationale autoriteiten op aan om waar nodig actie te ondernemen:

"De Commissie lanceert vandaag een nieuwe fase in haar werkzaamheden om de uitdagingen in verband met de terugkeer van wolven aan te pakken. De commissie nodigt vandaag lokale gemeenschappen, wetenschappers en alle geïnteresseerde partijen uit om voor 22 september 2023 actuele gegevens over de wolvenpopulatie en hun impact in te dienen. Op basis van de verzamelde gegevens zal de Commissie een besluit nemen over een voorstel om, waar nodig, de status van de bescherming van de wolf binnen de EU te wijzigen en het rechtskader te actualiseren, om waar nodig meer flexibiliteit in te voeren, in het licht van de evolutie van deze soort."

Goed nieuws, volgens Europarlementariër Bert-Jan Ruissen (SGP): "De wolf in Europa is geen bedreigde diersoort meer. Regio's moeten kunnen optreden, om de balans in biodiversiteit te kunnen bewaren en herstellen". Maar volgens

Europarlementariër Anja Hazenkamp (Partij voor de Dieren) is het een 'oorlogsverklaring' aan de wolf: "Het is ongekend dat Von Der Leyen uit persoonlijk wrok tegen de wolf haar positie als voorzitter van de Europese Commissie gebruikt om de beschermde status van deze dieren de nek om te draaien". Persoonlijke wrok, omdat een pony van Von der Leyen zelf – de 30-jarige Dolly – op 1 september 2022 bij haar huis in Duitsland door een wolf gedood is.

Europese natuurorganisaties nemen het in een open brief aan Ursula von der Leyen op voor de wolf. Het persbericht van Von der Leyen insinueert dat wolven een toenemend gevaar vormen voor de veiligheid van mensen in Europa, maar volgens de natuurorganisaties heeft objectief wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat wolven in Europa geen gevaar vormen voor mensen: "Dat strookt niet met wetenschappelijke kennis, wolven vormen geen gevaar voor mensen en het beleid om samenleven mogelijk te maken werkt." "De communicatie die Von der Leyen uitstuurde is volgens de open brief niet alleen misleidend over risico's die wolven zouden vormen voor mensen, ze negeert ook het eigen beleid om samenleven met wolven mogelijk te maken." De natuurorganisaties benadrukken dat de wolf in Europa beschermen niet alleen belangrijk is om ecologische redenen. "Het is ook een weerspiegeling van onze inspanningen voor natuurbehoud en van onze waarden van samenleven en tolerantie." "Wolven vormen een integraal deel van het natuurlijk erfgoed van Europa en spelen een essentiële rol in het behoud van biodiversiteit en evenwichten in het ecosysteem. De terugkeer van de wolf is een aanzienlijk succes van de inspanningen voor natuurherstel. Dat mag niet in gevaar gebracht worden." Tot slot roepen de natuurorganisaties de Europese Commissie op om een gezond en verantwoord beleid te voeren inzake wildbeheer en natuurbescherming, gebaseerd

op wetenschap in de plaats van opinies en de economische belangen van enkelingen.

De Nederlandse Zoogdierenvereniging reageert furieus op het persbericht van Von der Leyen. Ze is verontwaardigd over de korte periode van de raadpleging, de inhoud van het persbericht en vooral het nieuws op de sociale media, "dat, zonder enige wetenschappelijke referentie, misleidende informatie verspreidde en zelfs vooruitliep op het oordeel over de wolf en het behoud ervan." Ze betreurt dat jarenlange inspanningen op het gebied van natuurbehoud, aanzienlijke hoeveelheden overheidsbudget die zijn uitgegeven aan de implementatie van de natuurwetgeving van de EU en projecten om het samenleven met de wolf te garanderen "worden ondermijnd door misleidende communicatie en partijdig overleg". Er is geen bewijs dat de wolf gevaarlijk is voor de mens, en we kunnen ons beter druk maken over de werkelijk dodelijke bedreigingen voor de mens: "Wolven zien de mens niet als prooi en dodelijke ontmoetingen zijn uitzonderlijk en tot nu toe vrijwel afwezig in Europa, in tegenstelling tot verschillende reële en significante bedreigen voor het menselijk leven, bijvoorbeeld in verband met klimaatverandering en ecologische ineenstorting." De schade aan vee is gering (EU gemiddelde van minder dan 0,1% voor schapen en geiten) en komt vooral doordat we ons vee onvoldoende beschermen door bijvoorbeeld een elektrische afrastering. En Nederland doet dat niet (over een periode van 9 jaar waren er 693 schadeclaims van boeren die geen rasters hadden geplaatst en slechts 9 van boeren die dat wel hadden gedaan). En zij besluit met: "Wij zijn ervan overtuigd dat de problemen met wolven verre van zo zorgwekkend zijn als sommige boerenorganisaties en, meest betreurenswaardig, volgens de mededeling van de Europese Commissie, stellen."

7. ANTROPOCEEN OF ECOCEEN

Je kunt de wolf als politiek dier, als een dier wat iets zegt over onze grondhouding jegens de natuur, ook breder zien in het licht van de biodiversiteitscrisis, de COP 15 conferentie over biodiversiteit van de Verenigde Naties van 7 tot 19 december 2022 in Montreal (Canada). Een conferentie met als oorspronkelijke titel 'Ecologische beschaving – bouwen aan een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde'. Dus inclusief de wolf, denk ik dan.

In november 2018 vindt in Sharm El Sheikh de Verenigde Naties COP 14 conferentie 'Investeren in Biodiversiteit voor Mens en Planeet' plaats. Deze conferentie besluit dat het post-2020 mondiale biodiversiteitskader met een inspirerende en motiverende 2030 Missie gepaard moet gaan, als een 'stepping stone' naar een 2050 Visie 'Leven in Harmonie met de Natuur'. Dat COP 15 conferentie voor biodiversiteit zou in Kunming (China) plaatsgevonden hebben, en 'Ecologische beschaving' is sinds 212 de kern van het Chinese beleid van president Xi Jinping. Maar door de COVID-19 pandemie is de COP 15 uiteindelijk verplaatst naar Montreal. Wel heeft een voorbereidende conferentie op 12 en 13 oktober 2021 plaatsgevonden in Kunming, resulterend in de Kunming Verklaring. Voorafgaand aan deze voorbereidende conferentie van de COP 15 in Kunming stelt Suzanne Gardener, directeur Ecosystems Division van het United Nations Environmental Programme (UNEP), verwijzend naar de COVID-19 pandemie: "In de afgelopen jaren is het idee van een Antropoceen opgekomen, als belichaming van de negatieve invloed die wij

als mensen uitgeoefend hebben op de natuur waarvan we afhankelijk zijn."

Uiteindelijk wordt in de COP 15 op 18 december 2022 het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit vastgesteld. Met als Missie voor 2030 "dringend actie te ondernemen om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en de natuur op weg te helpen naar herstel ten behoeve van mens ondernemen om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en de natuur op weg te helpen naar herstel ten behoeve van mens en planeet door biodiversiteit te behouden en duurzaam te gebruiken". En als Visie voor 2050 voor een 'Leven in Harmonie met de Natuur': "In 2050, wordt biodiversiteit gewaardeerd, behouden, hersteld en wijs gebruikt, en worden ecosysteemdiensten in stand gehouden, die een gezonde planeet ondersteunen en essentiële voordelen verschaffen voor alle mensen."

Maar volgens een aantal Chinese auteurs in artikelen in National Science Review is deze formulering van de 2050 Visie 'Leven in Harmonie met de Natuur' antropocentrisch, omdat zij getuigt van het antropocentrisch paradigma dat zich de voorbije twee eeuwen heeft ontwikkeld gekenmerkt door een uitbuitende houding jegens de natuur. Waarin mens en natuur worden gezien als twee separate identiteiten met tegengestelde belangen. En natuur wordt gezien als waarde voor de mens en niet als gelijkwaardig met eigen behoeften en een eigen evolutionaire richting die gerespecteerd moet worden in een relatie van wederkerigheid. Nodig is volgens

deze Chinese auteurs een systematisch begrip van de relatie tussen mens en natuur, en een fundamentele verschuiving van de mens te zien als geïsoleerd in een competitieve wereld naar integraal deel uitmakend van een onderling verbonden samenleving en biosfeer. De aan het Taoïsme ontleende 'Eenheid van Natuur en Mens', waarbij de mens zich naar de natuur moet voegen in een Ecologische Beschaving van het Taoïsme van 'heldere wateren en weelderige bergen'. De Chinese auteurs vragen zich af: "Hoe kunnen soorten en ecosystemen zich aanpassen aan de dramatische veranderingen in het Antropoceen?" Verwijzend naar de COVID-19 pandemie, die heeft aangetoond dat we met de ecosystemen waarin we leven onlosmakelijk verbonden zijn, en dat onze toekomst afhangt van of we een nieuwe en meer harmonieuze relatie met de natuur kunnen realiseren. En zij stellen dat de idee van een Ecologische Beschaving gedeeld wordt door verschillende culturen wereldwijd, als in de idee van 'Moeder Aarde', 'Gaia' (Zuid-Amerika) en 'Brahman' (India).

Even lijkt het erop dat we hier een clash zien tussen paradigma's van Oost en West wat mogelijk tot een nieuw leidend principe leidt, een nieuw ecocentrisch wereldbeeld gebaseerd op de oude Oosterse wijsheid van het Taoïsme, een Ecoceen als nieuw geologisch tijdvak? Maar al snel wordt duidelijk dat het antropocentrische Westerse paradigma, met de idee van een duurzame ontwikkeling als leidend principe in het huidige neoliberale wereldbeeld dominant blijft? In de Kunming Verklaring schrappen Westerse landen het thema 'Ecologische

Beschaving', sinds 2012 de kern van het Chinese beleid gepropageerd door president Xi Jinping, als te politiek beladen. De Kunming Verklaring neemt uiteindelijk slechts kennis van het thema van de conferentie, in de 16e en laatste van haar inleidende opmerkingen. Als 1e van de inleidende opmerkingen in de Kunming Verklaring wordt verwezen naar de 2050 Visie 'Leven in harmonie met de natuur'. En om deze 2050 Visie te realiseren, zo stelt de Kunming Verklaring in haar 2e inleidende opmerking, moeten we uitgaan van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling. Nergens in de verklaring wordt verder ingegaan op het begrip 'Ecologische Beschaving'. De Kunming verklaring spreekt - verwijzend naar het Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services van het biodiversiteitspanel van de Verenigde Naties IPBES (Intergouvernemental Science Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem) rapport (mei 2019) - haar zorg uit dat het voortgaande verlies aan biodiversiteit de Duurzame Ontwikkelingsdoelen in gevaar brengen. En benadrukt, net als het IPBES-rapport de noodzaak van urgente actie voor een 'transformatieve verandering'. Maar benadrukt tegelijk dat biodiversiteit en ecosysteemdiensten ten grondslag liggen aan de gezondheid en welzijn van mens en planeet, economische groei en duurzame ontwikkeling. Vergeten wordt gemakshalve dat dit IPBES-rapport bepleitte om 'weg te sturen van het huidige beperkte paradigma van economische groei'.

En ook in het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit van december 2022, dat een soort Akkoord van Parijs (2015) voor

klimaat wilde zijn maar dan voor biodiversiteit, wordt het idee van een Ecologische Beschaving nergens genoemd. Net zomin als de COVID-19 pandemie, alsof deze pandemie nooit plaats gevonden heeft. Volgens Belgisch filosoof Baudry van het Antropoceen sowieso een 'omhooggevallen virus' dat enkel aantoont tot welke wetenschappelijke krachttoeren de mens in staat is. Het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit verwijst expliciet de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling, waaraan het een bijdrage wil leveren om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen te bereiken. Voorbijgaand aan de kritiek van de Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development dat deze 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling nog steeds in het teken van het overheersende neoliberale paradigma staat, waarin de obsessie met groei de drijfveer verschaft om de natuur te exploiteren, de biodiversiteit uit te putten en haar diensten te ondermijnen. En doordrenkt is van 'instrumenteel antropocentrisme' (Langer). Saillant is dat het Kunming-Montreal Mondiaal Kader voor Biodiversiteit verwijst naar de Verenigde Naties Verklaring over het Recht op Ontwikkeling van 1986, waarin het woord 'natuur' niet eens voorkomt en stelt dat 'de menselijke persoon centraal staat in het ontwikkelingsproces en dat het ontwikkelingsbeleid de mens daarom tot de belangrijkste deelnemer en begunstigde van ontwikkeling moet maken'. En verwijst naar de Verklaring van Rio de Janeiro over Milieu en Ontwikkeling van 1992, als gids voor de implementatie van het biodiversiteitskader. Een verklaring die indertijd door de Nederlandse filosoof Hans Achterhuis gekarakteriseerd werd als 'ongegeneerd antropocentrisch'. De wolf herinnert ons eraan dat we nog altijd ongegeneerd antropocentrisch denken, we de natuur willen beheersen en de wildernis blijkbaar niet kunnen verdragen.

8. TOT SLOT: DE EENZAME MENS

Op de website van het Ministerie van LNV valt te lezen dat het beleid van de overheid erop gericht is om mens en wolf met elkaar te laten samenleven. En dat de Rijksoverheid een maatschappelijke dialoog wil starten in 2023 over hoe mensen en wolven samen kunnen leven. Onderwerpen van gesprek zullen zijn: angstgevoelens van mensen voor de wolf, de positie van de wolf in de Nederlandse natuur, en bescherming van vee en huisdieren tegen de wolf. Onderwerp van gesprek is niet welke betekenis de wolf heeft voor de mens in haar grondhouding jegens de natuur als een betekenisuniversum waar de mens deel van uitmaakt. Een grondhouding van 'participant' die medebepalend is voor zijn opvatting over de essentie van mens-zijn, zijn zelfbeeld. En juist daar zou m.i. de maatschappelijke dialoog over moeten gaan.

Ik heb in 2023 niets gemerkt van een echte maatschappelijke dialoog over hoe mensen en wolven kunnen samenleven. Enkel polarisatie. En dat het beleid van de overheid erop gericht is dat mens en wolf met elkaar samenleven is maar zeer de vraag. Op 5 oktober 2023 laat minister Van der Wal van natuur weten niets te zien in het verzoek van De Faunabescherming om het Nationaal Park De Veluwe aan te wijzen als beschermd wolvenzone. Omdat de wolf zich 'nog niet bestendig heeft gevestigd in het gebied'. Dat zou pas aan de orde zijn als een wolf zich 10 jaar in een gebied bevindt en voortplant. Uit het afwijzingsbesluit blijkt dat de minister vindt dat Nederland te klein is om een populatie wolven te huisvesten die 'op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat

van instandhouding te bereiken'. Van der Wal meldt dat dit ook door de Europese Commissie is onderkend. In Brussel leven plannen om de regels voor de wolvenbescherming minder streng te maken. Nederland wil daarom nu, samen met buurlanden, een 'internationaal wolvenplan' maken. 'Minister Van der Wal laat tanden zien: wolvenplan afgeschoten', kopt de Telegraaf. En in Duitsland presenteert milieuminister Steffi Lemke op 14 oktober een wetsvoorstel dat het mogelijk maakt om zonder DNA-bewijs op wolven te schieten binnen een straal van een kilometer van de plaats delict. Volgens Lemke, zo stelt ze in een eerder interview, is dat nodig om de maatschappelijke "acceptatie te behouden voor de bescherming van de wolf". Om zo de balans te bewaren tussen natuurbehoud en de bescherming van grazende dieren: "We moeten weer leren leven met wolven. Als wij als mensen beweren dat wij de enigen zijn die mogen profiteren van de natuur op deze planeet, dan wordt het heel, heel eenzaam voor ons." Wat Lemke niet begrijpt dat, door de wolf te beheren, we de wildernis die we blijkbaar niet kunnen verdragen weer verder domesticeren. En daardoor als mens steeds eenzaam worden in een wereld zonder betekenisuniversum. We staan nog ver af van een Ecoceen.

LITERATUUR

Boudry, M., Waarom ons klimaat niet naar de knoppen gaat (als we het hoofd koel houden), 2022.

Fuwen Wei, Shuhong Cui, Ning Liu, Jiang Chang , Xiaoge Ping, Tianxiao Ma, Jing Xu , Ronald R Swaisgood, Harvey Locke, Ecological Civilization: China's effort to build a shared future for all life on Earth, National Science Review, November 2020

Fuwen Wei, Tianxiao Ma, Yisi Hu, Meng Wang, Lijun Yu, Unity of Nature and Man: a new vision and conceptual framework for the Post-2020 Global Biodiversity Framework, National Science Review, 2021

Fuwen Wei, Keping Mai, Ecological civilization: a revived perspective on the relationship between humanity and nature, National Science Review, 2021

Lander, E., The Green Economy: the Wolf in Sheep's clothing, 2011

Holstun Lopez, B.: 'Of wolves and men', 1978

Martens, J., The 2030 Agenda – a new start towards global sustainability?, in: Spotlight on Sustainable Development 2016. Reflection Group on the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2016

Mckibben, B., The End of Nature, 1989

Thoreau, H.D., Walden, or Life in the Woods, 1859

Zweers, W., Participeren aan de natuur. Ontwerp voor een ecologisering van het wereldbeeld, 1995

United Nations

- United Nations Declaration on the Right to Development, 1986

- Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, A/70/L.1, 70/1., Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations, 2015

- IPBES Global Assessment Report Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, 2019

- Kunming Declaration 'Ecological Civilization: building a shared future for all life on Earth', CBD/COP/15/5/Add.1 13 October 2021

- Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, CBD/COP/15/L.25, 18 December 2022

COLOFON

Jaar
Tekst
Foto's
Grafisch ontwerp
Contact

2023
Ecotopia | Joop van Hezik
Yvette van den Berg
www.yvettevankampen.nl
Ecotopia
Joop van Hezik
vanhezik@xs4all.nl
www.joopvanhezik.nl

OVER DE AUTEUR

Joop van Hezik is in 1989 afgestudeerd op een doctoraalprogramma cultuurfilosofie, sociale & politieke filosofie en economische antropologie. Van 1998 tot heden was en is hij zelfstandig adviseur onder de naam Bureau voor Duurzame Ontwikkelingsvraagstukken Ecotopia. Daarnaast was hij van 2003 tot 2006 voorzitter van de GroenLinks fractie in Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant. Van 2006 tot 2012 was hij wethouder/loco burgemeester van de Gemeente Oisterwijk (namens PVDA, GroenLinks, D66, met onder meer als portefeuille 'biodiversiteit en klimaat'. Van 2013 tot 2018 was hij directeur van de Nature For Health (NFH), en hij werd daarna bestuurslid van deze stichting. Internationaal was hij van 2015 tot 2017 lid van de World Environmental Hubs Working Group van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN). Maar bovenal is hij vanaf 2006 medeoprichter en lid van het Biodiversiteits-team in de gemeente Oisterwijk van betrokken inwoners die zich lokaal inspinnen voor het behoud en verhogen van de biodiversiteit.

Wilt u contact opnemen met de auteur, dan kan dit via email: vanhezik@xs4all.nl

Meer informatie vindt u ook op de website: www.joopvanhezik.nl

Publicaties

Herwaardering van de Utopie

Uitgeverij Studio nonfiXe, 2014
ISBN: 97894-90665-13-5

Reconsidering Utopia

Uitgeverij Studio nonfiXe, 2014
ISBN: 978-94-90665-15-9

Essay 500 jaar Utopia en More

De utopie van de duurzaamheidbalans
Pumbo, 2017
ISBN 978-94-6345-148-2

Essay De Brabantse Roemer

Over dementie, natuur, duurzame ontwikkeling en een betekenisconomie
2019

Ritme en harmonie van de natuur

Over biodiversiteit, duurzame ontwikkeling en utopisch denken
2020

Heel het landschap

COVID-19, een valse economie en harmonie met de natuur
2020

The dream of Dorothy and Vic

The Philippines as my source of inspiration
2021

Essay Een gedeelde toekomst voor al het leven op aarde

2022

Essay Antropoceen of Ecoceen

'Leven in harmonie met de natuur'
of 'de eenheid van natuur en mens'
2023